

Pravica do dela

ETELKA KORPIČ - HORVAT

Povzetek Pravica do dela je pomembna človekova pravica. Država mora ustvarjati možnosti, da si lahko vsak sam izbere poklic, da ga opravlja v zdravih delovnih pogojih in za opravljeno delo dobi primerno plačilo, ki zagotavlja njemu kot delavcu in njegovi družini dostojni življenjski standard. V Ustavi RS ni določena besedna zveza pravica do dela, ampak svoboda dela (49. člen Ustave), ki vključuje enake elemente kot pravica do dela določena v mednarodnih aktih. Ti so: prosta izbira zaposlitve, dostopnost do vsakega delovnega mesta pod enakimi pogoji in prepoved prisilnega dela. Slednje, prisilno delo, se v zadnjem času vse več pojavlja s trgovanjem z ljudmi, čeprav mednarodni akti jasno določajo, da se nikogar ne sme držati v suženjstvu (slavery) ali podložništvu (servitude) in od nikogar se ne sme zahtevati, da opravlja prisilno ali obvezno delo (forced or compulsory labour). Prostovoljno delo je temeljna človekova pravica, ki potrjuje bit človeka in njegovo dostojanstvo, sporoča avtorica z vsebino prispevka.

Ključne besede: • pravica do dela • svoboda dela • človekova pravica • prisilno delo • suženjstvo • služabništvo • trgovina z ljudmi •

NASLOV AVTORICE: dr. Etelka Korpič - Horvat, Ustavno sodišče Republike Slovenije, Beethovnova ulica 10, 1000 Ljubljana, Slovenija, e-pošta: etelka.korpichorvat@gmail.com.

DOI 10.18690/2463-8005.4.1-2.25-36(2018)

ISSN 2386-0219 tiskana izdaja / 2463-8005 spletna izdaja © 2017 ANALI PAZU^{HD} (Murska Sobota)

Dostopno na <http://hd.anali-pazu.si>

Right to work

ETELKA KORPIČ - HORVAT

Abstract The right to work is an important human right. The state must create possibilities for every individual to have the right to choose her/his profession, to work under healthy working conditions and to receive an adequate payment in order to attain a proper standard of living for herself/himself and her/his family. The Constitution of the Republic of Slovenia determines “the freedom of work” instead of “the right to work” (Article 49 of the Constitution). The freedom of work contains the same elements as the right to work set out in the international legal acts, such as the right to choice of employment, the right to access each employment under equitable conditions and the prohibition of forced labour. Forced labour has been lately increasingly evident due to human trafficking, although international legal acts clearly stipulate that no one should be held in slavery or servitude or be required to perform forced or compulsory labour. In her paper, the author argues that voluntary work is a fundamental human right confirming the essence of a human being and human dignity.

Keywords: • right to work • freedom of work • human right • forced labour • slavery • servitude • human trafficking •

CORRESPONDENCE ADDRESS: Etelka Korpič - Horvat, PhD, Constitutional court Republike Slovenije, Beethovnova ulica 10, 1000 Ljubljana, Slovenia, e-mail: etelka.korpichorvat@gmail.com.

DOI 10.18690/2463-8005.4.1-2.25-36(2018)
ISSN 2386-0219 Print / 2463-8005 On-line © 2017 ANALI PAZU^{HD} (Murska Sobota)
Available at: <http://hd.anali-pazu.si>

1. Uvod

Besedna zveza »pravica do dela« ima v mednarodnih aktih deklaratoren pomen. Gre za pomembno pravico, ki je priznana kot človekova pravica, ki pa ni iztožljiva. Določena je v univerzalnih normah OZN, v Splošni deklaraciji človekovih pravic¹ v prvem odstavku 23. člena: »Vsakdo ima pravico do dela in proste izbire zaposlitve, do pravičnih in zadovoljivih delovnih pogojev in do varstva pred brezposelnostjo.« Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah² v prvem odstavku 6. člena določa: »Države pogodbenice tega Pakta priznavajo pravico do dela, ki obsega pravico do možnosti zaslužka s svobodno izbranim ali sprejetim delom, in jo z ustreznimi ukrepi varujejo.« Na ravni EU Listina Evropske unije o temeljnih pravicah v 15. členu določa: »Vsakdo ima pravico do dela in do opravljanja svobodno izbranega ali sprejetega poklica.«³ Pogodba o delovanju Evropske unije,⁴ (v nadaljevanju PDEU) pravice do dela ne določa, določa pa prosto gibanje delavcev, ki vključuje pravice delavcev v zvezi z zaposlitvijo, plačilom za delo in delovnimi pogoji.

V aktih Sveta Evrope, niti Evropska socialna listina (spremenjena, v nadaljevanju MESL)⁵ niti Evropska konvencija o človekovih pravicah⁶ (v nadaljevanju EKČP) sintagme pravica do dela ne določata. MESL zavezuje pogodbenice, da si prizadevajo ustvarjati razmere v katerih ima vsak možnost da se preživlja s poklicem, ki ga je svobodno izbral, da imajo vsi delavci pravico do pravičnih pogojev dela, do varnih in zdravih delovnih pogojev, do pravičnega plačila, ki njim in njihovim družinam zagotavlja dostojen življenjski standard. EKČP pa določa, da se nikogar ne sme držati v suženjstvu ali v podložnosti in, da se od nikogar ne sme zahtevati, naj opravlja prisilno ali obvezno delo; pri čemer določa katera dela se ne štejejo za prisilna ali obvezna dela (dela pri prestajanju zaporne kazni, dela vojaške narave, dela ob nevarnostih in nesrečah, ko je ogroženo življenje ljudi ali blaginja skupnosti, dela, ki štejejo med običajne državljanske dolžnosti).

¹ Splošna deklaracija človekovih pravic, Človekove pravice, Zbirka mednarodnih dokumentov, I. del, Univerzalni dokumenti, Društvo za ZN za Republiko Slovenijo, Ljubljana 1995, str. 1.

² Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah, Uradni list SFRJ, MP, št. 7/71, in Uradni list RS, št. 35/92, MP št. 9/92 – MPESKP.

³ Listina Evropske unije o temeljnih pravicah, UL C 326, 26. 10. 2012.

⁴ Pogodba o delovanju Evropske unije, prečiščena različica, UL C 326, 26.10. 2012.

⁵ Evropska socialna listina – spremenjena, Uradni list RS, št. 24/99, MP, št. 7/99.

⁶ Konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, Uradni list RS, št. 33/94, MP, št.7/94.

2. Svoboda dela

Besedna zveza pravica do dela v Ustavi Republike Slovenije ni posebej določena.⁷ Določena je svoboda dela v 49. členu Ustave,⁸ ki vključuje naslednje tri elemente:

- vsakomur prosto izbiro zaposlitve
- vsakomur pod enakimi pogoji dostopnost vsakega delovnega mesta
- prepoved prisilnega dela.⁹

Ustavno sodišče je s svojimi dosedanjimi odločitvami, pomembno razvilo ustavno normo 49. člena Ustave, ki se nanašata na prvi dve alineji, na izbiro zaposlitve in dostopnosti delovnega mesta. Presodilo je, da ti pravici vključujeta tudi pravico do izbranega poklica, do izobraževanja, pravičnega plačila, do prostega časa (odločba št. Up-183/97 z dne 10. 7. 1997, odločba št. U-I-81/97, z dne 14. 1. 1999 in druge).¹⁰ Obseg pravice svobode dela pa ne zagotavlja trajnosti zaposlitve.¹¹

Dosedanja ustavno sodna praksa v zvezi s prepovedjo prisilnega dela določena v tretji alineji 49. člena Ustave pa je skromna. Predvsem zaradi migracij in revščine je pričakovati, da bo postala aktualna, na kar nas opozarja EU in potrjujejo odločitve Evropskega sodišča za človekove pravice (v nadaljevanju ESČP) ter tudi kazenske sodbe rednih sodišč v Sloveniji z inkriminiranim kaznivim dejanjem trgovine z ljudmi, v vsebino katere sodi tudi prisilno delo.

2.1 Prosta izbira zaposlitve

Zaposlitev omogoča uresničevanje številnih človekovih pravic, kot so: pravice do osebne dostojanstva in varnosti iz 34. člena Ustave, zasebne lastnine iz 33. člena Ustave, pravice do socialne varnosti iz 50. člena Ustave in svobodne gospodarske pobude iz 74. člena Ustave, pravice do zdravstvenega varstva iz 51. člena Ustave, pravice invalidov iz 52. člena Ustave. Delo pa je varovano tudi z načelom 2. člena Ustave (Slovenija je pravna in socialna država) in 66. členom Ustave (varstvo dela), ki zavezuje

⁷ Ustava Socialistične federativne republike Jugoslavije, sprejeta 21. febr. 1974, je v 36. členu določala, da je zajamčena pravica do dela in svoboda dela.

⁸ Za svobodo dela velja, da se v skladu s 15. členom Ustave uresničuje neposredno. Lahko je omejena samo v primerih, ki so v Ustavi (izrecno) določeni, in s pravicami drugih (tretji odstavek 15. člena Ustave) v skladu z načelom sorazmernosti. Po tem načelu bi bil ustavno dopusten poseg, če bi bil: a) primeren za doseg ustavno dopustnega zakonodajnega cilja, b) nujen (cilj ni dosegljiv z blažjim sredstvom) in c) sorazmeren s »težo« ene in druge ustavne pravice (sorazmernost v ožjem pomenu).

⁹ Slovenija se je pri opredelitvi človekove pravice svobode dela zgledovala po nemški ureditvi. Glej 12. člen Grundgesetz, ki določa: »(1) Vsi Nemci in Nemke imajo pravico svobodno izbrati poklic, delovno mesto in mesto usposabljanja. Opravljanje poklica se lahko uredi z zakonom ali na podlagi zakona. (2) Nikogar ni dopustno prisiliti k opravljanju določenega dela, razen v okviru običajne dolžnosti služiti skupnosti, ki je splošna in enaka za vse. (3) Prisilno delo je dopustno le pri odvzemu prostosti, ki jo odredi sodišče.«

¹⁰ M. Blaha v: L. Šturm (ur.), Komentar Ustave Republike Slovenije, Fakulteta za podiplomske državne in evropske študije, Ljubljana 2002, str. 507.

¹¹ Glej odločbo št. U-I-271/95, z dne 15.5.1996.

državo, da sprejema ukrepe, ki bodo omogočali zaposlovanje in druge aktivne oblike dela.

V zadevi št. Up-183/97 z dne 10. 7. 1997 (OdiUS VI, 183) je Ustavno sodišče presodilo, da »se s preprečevanjem opravljanja dela posega v ustavno pravico iz 34. člena, v tem primeru v pravico delavca do osebnega dostojanstva, ter v pravico iz 35. člena, v nedotakljivost delavčeve duševne celovitosti in njegovih osebnih pravic. Z ugotovljenim nezakonitim ravnanjem se omejuje možnost razvoja delavčevih sposobnosti, kar pomeni nedopusten poseg v njegove osebnostne pravice. Možnost poklicnega in osebnega razvoja, vključno z doseganjem in razvojem statusa, položaja oziroma ugleda v delovnem in življenjskem okolju so ob nesporni pomembnosti eksistenčne varnosti neločljivi element, ki opredeljuje dostojanstvo in osebnost vsakega posameznika« (24. točka obrazložitve). Zaposlitev, delo, je tista dobrina, ki potrjuje bit človeka in, da je zato pomembno, da Ustava prizna in s tem zavaruje to dobrino. To potrjuje tudi Vodovnik, ko navaja: »Vse pravne ureditve priznavajo delu pomen dobrine, na kateri sloni sodobna družba. Delo in človekova ustvarjalnost sta povsod ustavno zavarovani, podobno kot so zavarovane druge najpomembnejše dobrine, kot so človekove pravice in svoboščine, lastnina in druge.«¹²

2.2 Dostopnost delovnega mesta

Drugi pomemben element pravice svobode dela je, da je *vsakomur pod enakimi pogoji dostopno vsako delovno mesto*. Bistvo te človekove pravice je v enakosti, ki velja tako pri kandidiranju na delovno mesto zaradi sklenitve pogodbe o zaposlitvi, kot pri prenehanju pogodbe o zaposlitvi. Vsakdo se lahko pod enakimi pogoji z drugimi poteguje za objavljeno delovno mesto ali pa zahteva varovanje svoje zaposlitve po sklenjeni pogodbi o zaposlitvi. Prenehanje pogodbe o zaposlitvi s strani delodajalca, brez soglasja delavca, je eden najhujših ukrepov, ki prizadene delavca v delovnopravnem razmerju. To velja tudi v primeru, če prizadeti izpolnjuje pogoje za upokožitev, pa bi želel ostati v delovnem razmerju. Ustavno sodišče je v zadevi (odločba št. 146/12 z dne 14. 11. 2013) znani kot »prisilno upokoževanje« javnih uslužbencev ustavno skladnost ukrepa sicer presojalo po splošnem načelu enakosti, določenem v prvem odstavku 14. člena Ustave, čeprav bi presojo lahko opravilo tudi na podlagi tretjega odstavka 49. člena Ustave.

V času finančne in gospodarske krize je Zakon za uravnoteženje javnih financ (Uradni list RS, št. 40/12 in 105/12, v nadaljevanju ZUJF) določil nov način prenehanja pogodbe o zaposlitvi javnim uslužbencem.¹³ Delodajalec je lahko odpovedal pogodbo o zaposlitvi, če je javni uslužbenec izpolnil pogoje za starostno upokožitev. Ustavno sodišče je presodilo, da izpodbijana ureditev, sicer pomeni poseg v pravico starejših javnih uslužbencev do nediskriminacijskega obravnavanja (prvi odstavek 14. člena Ustave), vendar je menilo, da gre za ustavno dopustne cilje zaradi zagotovitve »vzdržnih javnih financ in zmanjšanje za maso plač v javnem sektorju, zagotovitev uravnotežene starostne

¹² Z. Vodovnik, Normativni temelji delovnih in socialnih razmerij, 1. del., GV Založba, Ljubljana, 2013, str.9.

¹³ Ukrep tako imenovanega prisilnega upokoževanja se je nadaljeval vse do leta 2018. Za javne uslužbence, ki v letu 2018 izpolnijo pogoje za upokožitev, zakonodajalec ni podaljšal ukrepa prisilnega upokoževanja.

strukture javnih uslužbencev in preprečitev sporov o tem, ali je javni uslužbenec sposoben opravljati delo po določeni starosti.« Sklenilo je, da je zato izpodbijani ukrep primeren, nujen in sorazmeren v ožjem smislu, in poseg v pravico iz prvega odstavka 14. člena Ustave ustavno dopusten.

Drugačno stališče je Ustavno sodišče v isti odločitvi zavzelo glede upokojevanja javnih uslužbenk zaradi različno določenih upokojitvenih pogojev za moške in ženske. Po Zakonu o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (Uradni list RS, št. 96/12 in 39/13, ZPIZ-2) se lahko ženske upokojijo prej ko moški do leta 2019. Taka pozitivna diskriminacija, ki velja pri določanju pogojev za upokojitev, pa pri razlogu za prenehanje pogodbe o zaposlitvi pomeni poseg v pravico javnih uslužbenk (kot žensk) do nediskriminacijskega obravnavanja pri zaposlovanju (prvi odstavek 14. člena Ustave), ker bi ženskam glede na pokojninsko dobo prej prenehala pogodba o zaposlitvi kot moškim. Ker niti Državni zbor niti Vlada nista navedla razlogov, ki bi upravičevali navedeno razlikovanje na podlagi spola in ti razlogi tudi niso razvidni iz zakonodajnega gradiva, je Ustavno sodišče presodilo, da ne obstaja ustavno dopusten cilj, ki bi upravičeval poseg v pravico javnih uslužbenk (kot žensk) do nediskriminacijskega obravnavanja in ugotovilo ustavno neskladnost prvega odstavka 188. člena ZUJF. Ustavno sodišče je določilo način izvršitve, da lahko javni uslužbenki pogodba o zaposlitvi preneha veljati šele, ko izpolni enake pogoje za pridobitev pravice do starostne pokojnine, kot veljajo za moške zavarovance.

2.3 Prisilno delo

Ustava Republike Slovenije določa prepoved prisilnega dela v tretjem odstavku 49. člena, vendar pojma ne definira.

EKČP v 4. členu določa, da se nikogar ne sme držati v suženjstvu (slavery) ali v podložnosti (servitude) in od nikogar se ne sme zahtevati, naj opravlja prisilno ali obvezno delo (forced or compulsory labour).¹⁴ Navedene oblike prisilnega dela EKČP ne definira, njene vsebine pa pomembno zapolnjuje ESČP s svojimi presojami. Pri tem upošteva opredelitev prisilnega dela po Konvenciji MOD št. 29 in št. 105.

Konvencija MOD št. 29 o prisilnem in obveznem delu¹⁵ definira prisilno delo v 2. členu, ko določa: »Prisilno ali obvezno delo je vsako delo ali storitev, ki zahteva od posameznika opravljanje dela, za katero se ta ni prostovoljno odločil, pod grožnjo

¹⁴ Od drugih mednarodnih aktov, prepoved prisilnega dela določajo še Splošna deklaracija človekovih pravic v 4. členu: »Nihče ne sme biti držan ne v suženjstvu ne v tlačanski odvisnosti; suženjstvo in trgovina s sužnji v kakršnikoli obliki sta prepovedana.« Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah poleg prepovedi suženjstva in tlačanstva določa, da nihče ne sme biti primoran k prisilnemu ali obveznemu delu.

¹⁵ Konvencija MOD št. 29 o prisilnem in obveznem delu, 1930. Začela je veljati 1932. leta. Kraljevina Jugoslavija je konvencijo ratificirala istega leta (Slovenske novine, št. 297-CXI/32). Konvencija zavezuje Republiko Slovenijo na podlagi Akta o notifikaciji nasledstva (Uradni list RS, št. 54/92-MP). Država, ki je ratificirala to konvencijo se je obvezala, da bo v najkrajšem možnem času odpravila uporabo vseh oblik prisilnega ali obveznega dela.

kakršne koli kazni.«¹⁶ Konvencija MOD, št. 105 o odpravi prisilnega dela, 1957¹⁷ pomeni dopolnitev Konvencije št. 29. Konvencija MOD št. 105 zavezuje članice, da naj bi takoj in popolno odpravile vse oblike prisilnega ali obveznega dela.

Po navedenih konvencijah MOD morata biti izpolnjena dva pogoja, da lahko govorimo o prisilnem delu. Gre za delo, ki se izvaja neprostoovoljno in pod grožnjo kazni.

Različne oblike prisilnega dela so določene v mednarodnih aktih in v Sloveniji v Kazenskem zakoniku (v nadaljevanju KZ-1)¹⁸ inkriminirane kot kaznivo dejanje trgovina z ljudmi.

2.3.1 Trgovina z ljudmi

Trgovina z ljudmi zajema: spolno izkoriščanje (prostitucija), delovno izkoriščanje (prisilno delo) in druge oblike izkoriščanja. Pomemben je namen izkoriščanja. Žrtev je prisiljena v delo proti lastni volji in zlorabljena.

Iz Strategije EU za odpravo trgovine z ljudmi za obdobje 2012–2016 povzamem, da je trgovina z ljudmi kompleksen nadnacionalen pojav. Vzroki so revščina, pomanjkanje demokratičnih kultur, razlik med spoloma in nasilja nad ženskami, pomanjkanje socialne vključenosti, slabe možnosti zaposlitve, pomanjkanja dostopa do izobrazbe, dela otrok in diskriminacije.¹⁹ OZN je na univerzalni ravni z namenom učinkovitega ukrepanja in zatiranja mednarodne trgovine z ljudmi, zlasti žensk in otrok sprejela Konvencijo o mednarodnem organiziranemu kriminalu s pripadajočim protokolom o preprečevanju, zatiranju in kaznovanju trgovine z ljudmi, predvsem ženskami in otroci, poimenovani Palermški protokol, ki je začel veljati 25. decembra 2003, Slovenija ga je ratificira 21.4.2004. (Ur. l. RS – MP, št. 15-48/2004).

Na ravni Evrope je pomembna Konvencija Sveta Evrope o ukrepanju proti trgovini z ljudmi iz l. 2005. Konvencija je bila v Sloveniji ratificirana na podlagi zakona o ratifikaciji konvencije, 15.7.2009.²⁰ Po 4. členu Konvencije »Trgovina z ljudmi pomeni novačenje, prevoz, premestitev, dajanje zatočišča ali sprejemanje oseb zaradi izkoriščanja z grožnjo, uporabo sile ali drugimi oblikami prisile, ugrabitvijo, goljufijo, prevaro, zlorabo pooblastil ali ranljivosti oziroma dajanjem ali prejemanjem plačil ali koristi, da se doseže soglasje osebe, ki ima nadzor nad drugo osebo. Izkoriščanje vključuje vsaj izkoriščanje prostitucije ali drugih oblik spolne zlorabe oseb, njihovo

¹⁶ Mednarodna organizacija dela (MOD) ocenjuje, da 20,9 milijona ljudi na globalni ravni opravlja prisilno delo. Od tega je 68 % žrtev prisilnega delovnega izkoriščanja, medtem ko je 22 % prisiljenih v prostitucijo. V državah Evropske unije je 880.000 žrtev prisilnega dela in približno 70 % žrtev (610.000) izkoriščanih v zasebnem sektorju. (povzeto www.vlada.si/teme_in_projekti/boj_proti...z.../dejstva).

¹⁷ Konvencija MOD, št. 105 o odpravi prisilnega dela, 1957, z začetkom veljavnosti 1959. Republika Slovenija je Konvencijo ratificirala 1997 leta (Uradni list RS, - MP, št. 10/97).

¹⁸ Kazenski zakonik, Uradni list RS, št. 50/12 – uradno prečiščeno besedilo, 6/16 – popr., 54/15, 38/16 in 27/17.

¹⁹ Sporočilo komisije evropskemu parlamentu, svetu, evropskemu ekonomsko-socialnemu odboru in odboru regij strategija EU za odpravo trgovine z ljudmi za obdobje 2012–2016 /* com/2012/0286 final.

²⁰ Konvencija o ukrepanju proti trgovini z ljudmi, Uradni list RS – MP št. 14/09.

prisilno delo ali storitve, suženjstvo ali podobna stanja, služabništvo ali odstranitev organov.«

Zaradi vse bolj razširjenih oblik prisilnega dela je EU 2011 leta sprejela Direktivo 2011/36/EU o preprečevanju trgovine z ljudmi in boju proti njej ter zaščiti njenih žrtev.²¹ Direktiva kot trgovino z ljudmi opredeljuje različne oblike izkoriščanja, vključno s spolnim izkoriščanjem, raznimi oblikami prisilnega dela, prisilnimi porokami, služabništvom, odstranitvijo organov, prisilnim beračenjem, nezakonitimi posvojitvami otrok in drugimi dejavnostmi.

Listina EU o temeljnih pravicah trgovino z ljudmi prepoveduje v 5. členu.²²

V Republiki Sloveniji je trgovina z ljudmi določena v prvem odstavku 113. člena KZ-1 kot kaznivo dejanje: »Kdor zaradi izkoriščanja prostitucije ali drugih oblik spolnih zlorab, prisilnega dela, suženjstva, služabništva, storitve kaznivih dejanj ali trgovine z organi, človeškimi tkivi ali krvjo drugo osebo kupi, prevzame, nastani, prepelje, proda, izroči oziroma z njo kako drugače razpolaga ali tako osebo novači, menjava ali prenaša nadzor nad njo ali pri teh ravnanjih posreduje, se, ne glede na morebitno privolitve te osebe, kaznuje z zaporom od enega do desetih let.«²³ Določena je tudi kvalificirana oblika tega kaznivega dejanja, če je storjeno proti mladoletni osebi oziroma če je bila pri tem uporabljena sila, grožnja, preslepitev, ugrabitev ali zloraba podrejenega oziroma odvisnega položaja ali se je izvajalo dajanje ali prejemanje plačil oziroma koristi, da se doseže soglasje osebe, ki ima nadzor nad drugo osebo, ali dejanje z namenom prisiljevanja k nosečnosti ali umetni oploditvi.

V Sloveniji so bile izdane prve obsodilne sodbe za kazniva dejanja trgovine z ljudmi šele v letu 2009.

Žrtve trgovine z ljudmi, ki so prisiljene storiti kaznivo dejanje, praviloma v Sloveniji niso preganjane. V skladu s 23. členom KZ-1 »dejanje, ki je bilo storjeno pod vplivom sile, ki se ji storilec ni mogel upreti, ni kaznivo dejanje.« Po 50. členu Zakona o tujcih²⁴ žrtvi trgovine z ljudmi, ki v Republiki Sloveniji prebiva nezakonito, policija na njeno prošnjo ali po uradni dolžnosti dovoli zadrževanje za čas treh mesecev, da se odloči, ali bo sodelovala kot priča v kazenskem postopku zaradi kaznivega dejanja trgovine z ljudmi.²⁵

²¹ Direktiva 2011/36/EU, OJ L 101, 15. 4. 2011.

²² Listina EU o temeljnih pravicah v 5. členu določa: »Prepoved suženjstva in prisilnega dela.

Nihče se ne sme držati v suženjstvu ali podložništvu. Od nikogar se ne sme zahtevati, da opravlja prisilno ali obvezno delo. Trgovina z ljudmi je prepovedana.«

²³ KZ-1 določa kot kazniva dejanja tudi spravljanje v suženjsko razmerje v 112. členu in zlorabo prostitucije, če je bilo izvršeno v hudodelski družbi v 175. členu KZ-1. Sicer je prostitucija od 2003 leta v Sloveniji dekriminalizirana, brez zvodnikov, brez prisile in izkoriščanja.

²⁴ ZTuj-2 Ur. l. RS, št. 45/14 – uradno prečiščeno besedilo, 90/14, 19/15 in 47/15.

²⁵ S. Čurin: Kritičen pogled na problematiko trgovine z ljudmi v Sloveniji ob upoštevanju mednarodnih priporočil in evropskega pravnega reda, Pravosodni bilten 3/2016.

ESČP je odločilo, da trgovina z ljudmi sama po sebi spada na področje uporabe 4. člena EKČP, da je trgovina z ljudmi prepovedana, ne da bi jo bilo treba pred tem opredeliti kot suženjstvo, služabništvo ali prisilno delo.

Za opredelitev suženjstva ESČP upošteva Konvencijo o suženjstvu iz leta 1926, ki določa, da je treba sprejeti vse potrebne ukrepe za preprečitev, da se obvezno ali prisilno delo ne bi sprevrglo v razmere, podobne suženjstvu, in Dopolnilno Konvencijo o odpravi suženjstva, trgovine s sužnji, ustanov in prakse, podobne suženjstvu, iz leta 1956. Ta določa, da je suženjstvo stanje ali položaj posameznika nad katerim se vrši atribut pravice lastnine (7 člen). V zadevi *Siliadin proti Franciji*²⁶ je ESČP presodilo, da ne gre za »status ali stanje osebe, nad katero se izvršujejo kakršnokoli ali vsa pooblastila, ki se pripisujejo pravici lastništva,« (122. točka). Pritožnica Siwa-Akofa Siliadin, iz Republike Togo, je prišla v Francijo, stara petnajst let. Več let je živela pri francoski družini in opravljala hišna dela, ne da bi za to dobila kakršno koli plačilo, brez možnosti vrnitve v matično državo, saj so ji potni list odvzeli, prav tako pa ni imela denarja za potovanje. ESČP je tako menilo, da je pritožnica bila podvržena prisilnemu delu in je živela v služabništvu v smislu 4. člena EKČP. Dolžna je bila opravljati prisilno delo, mladoletna, brez svobode gibanja, brez sredstev in prostega časa (točki 126-129). Ker torej ni obstajalo pravno lastništvo nad pritožnico, je ESČP presodilo, da ne gre za primer suženjstva.

Za služabništvo v smislu 4. člena EKČP velja, da gre za posebno obliko prisile. Oseba je nesvobodna, opravlja delo služabnika, živi pri drugi osebi, ima občutek, da je nezmožna, da spremeni stanje, ne more pobegniti, ker bi postala ilegalni priseljenc. Razlika od prisilnega in obveznega dela je, da pri služabništvu ima žrtev občutek, da stanja ne more spremeniti.

Sodba *Chowdury in drugi proti Grčiji z dne 30 .3. 2017*. Delavci iz Bangladeša so pod nadzorom oboroženih varnostnikov obirali jagode v težkih delovnih razmerah na grških poljih brez delovnih dovoljenj. Delodajalec jim ni redno plačeval plač, zato so zahtevali plačilo. Varnostnik je na njih streljal in je ranil 21 delavcev. V kazenskem postopku so bili delodajalec in varnostniki oproščeni kaznivega dejanja trgovine z ljudmi in prisilno delo, ker delavci niso bili prisiljeni ali preslepljeni, ko so sprejeli delo, na delovne pogoje so pristali, lahko bi odšli. ESČP je presodilo, da je šlo za trgovino z ljudmi in prisilno delo, v nasprotju z drugim odstavkom 4. člena EKČP. Navedlo je, da gre za trgovino z ljudmi, kadar se ljudi izkorišča za opravljanje dela. Tudi če je pritožnik (delavec) v začetku soglašal z delom, se je zaradi obnašanja delodajalca to spremenilo. Pritožniki so prejeli nizke plače, delali v težkih pogojih dela, varnostniki so jim grozili in jih poniževali. Njihov položaj zaradi slabih delovnih razmer pomeni tudi po 3. členu Palermškega protokola prisilno delo in trgovino z ljudmi. Zaradi sezonskega dela in občutka pritožnikov, da gre za časovno omejeno delo je ESČP presodilo, da ravnanja ni šteti za suženjstvo. Menilo je, da Grčija ni izpolnila svoje pozitivne obveznosti. Poznala je položaj pritožnikov, vendar ni ukrepala. Državni tožilec ni začel kazenskega pregona

²⁶ <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-69891>) v skladu s Konvencijo o suženjstvu, ki je začela veljati leta 1927 (dostopna: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/SlaveryConvention.aspx>). ESČP se ukvarja s tem, ali je pritožnica bila v suženjskem razmerju, v točkah od 121 naprej.

glede pritožnikov, ki niso bili ranjeni, nacionalna sodišča pa so le ozko presojala njihov položaj.

Sodba *L.E. proti Grčiji z dne 21.1.2016*. Nigerijska državljanka je s pomočjo zvodnika prišla v Grčijo in bila prisiljena v prostitucijo. Zaradi prostitucije in nezakonitega bivanja v Grčiji je bila trikrat obdolžena in v postopku izgona. Vložila je ovadbo proti zvodniku in njegovi partnerici, ki sta jo silila v prostitucijo in zatrjevala, da je žrtev kaznivega dejanja trgovine z ljudmi. Državni tožilec je najprej ovadbo zavrgel, šele na zahtevo pritožnice jo je ponovno vložil. Pritožnici je bil priznan status žrtve navedenega kaznivega dejanja in postopek izgona se je odložil. Oblasti zvodnika niso našle, njegovo partnerico pa je sodišče šele pet let po vloženi ovadbi oprostilo, ker je ugotovilo, da je bila tudi sama žrtev zvodnika. ESČP je presodilo, da je Grčija kršila 4. člen EKČP, ker država ni opravila vrsto pozitivnih obveznosti za varstvo žrtev trgovine z ljudmi. Državni tožilec je pritožnici dodelil status žrtve šele devet mesecev po naznanitvi kaznivega dejanja. Nadalje je ESČP menilo, da zbiranje obvestil in preiskava nista bila učinkovita. Policija ni storila ničesar, da bi izsledila zvodnika. Poleg tega je bila kršena pravica sojenja v razumnem roku, ker je sodni postopek na eni stopnji trajal pet let, preiskava pa dve in pol leti.

Sodba *J in drugi proti Avstriji z dne 17. 1. 2017*. Filipinske državljanke so delale kot služkinje in varuške za družine v Dubaju. Julija 2010 so spremljale svoje delodajalce v Avstrijo. Med bivanjem v Avstriji so zapustile družine in jih prijavile policiji zaradi trgovine z ljudmi in prisilnega dela. Policija jih je takoj obravnavala kot možne žrtve trgovine z ljudmi, odobrili so jim bivanje in delovna dovoljenja, zagotovili so jim zastopnika, pomoč pri vključevanju v prebivanje v Avstriji ipd. Državni tožilec je začel preiskavo, vendar je odstopil od pregona, ker v Avstriji ni bilo storjeno kaznivo dejanje. Kaznivo dejanje naj bi storile nedržavljanke v tujini. Zastavilo se je vprašanje, ali je bila Avstrija dolžna preiskovati kazniva dejanja domnevno storjena v tujini in ali je bila preiskava dogodkov v Avstriji zadostna. ESČP je presodilo, da niti po 4. členu EKČP niti po Konvenciji Sveta Evrope o ukrepanju proti trgovini z ljudmi ne obstaja obveznost, da bi Avstrija preiskala zaposlitev in domnevno izkoriščanje pritožnic v tuji državi. Ta obveznost velja le za lastno državo ali proti njenemu državljanu. Tudi preiskava avstrijskih organov je zadostovala. Delodajalci naj bi se domnevno vrnil v Dubaj in ker Avstrija nima sklenjenega sporazuma z Združenimi arabskimi emirati o medsebojni pravni pomoči, je bila preiskava dogodkov v Avstriji zadostna.²⁷

Iz navedenih, pa tudi drugih odločitev ESČP lahko povzamem, da so pri prisilnem delu oblike groženj lahko različne: finančne (neizplačevanja plač ali nizkih plač, neplačevanje prispevkov za socialno varnost, neupoštevanje trajanja delovnega časa, izguba zaposlitve,

²⁷ Glej tudi sodbo *Rantsev proti Cipru in Rusiji* z dne 10. maja 2010. ESČP državam članicam nalaga jasne obveznosti v zvezi s sprejetjem potrebnih ukrepov za obravnavo različnih področij trgovine z ljudmi. Ta vključujejo novačenje, preiskave, kazenski pregon, varovanje človekovih pravic in zagotavljanje pomoči žrtvam. Če so organi seznanjeni s primerom trgovine z ljudmi ali s tem, da je nek posameznik v nevarnosti, da bo postal žrtev trgovine z ljudmi, morajo ustrezno ukrepati.

privilegijev itd.), fizične (oseba je ugrabljena, dela v nemogočih razmerah, odvzeti so ji dokumenti, opravlja nevarna dela brez varnostne zaščite in v nezdravem delovnem okolju, živi v neprimernih prostorih, itn), psihološke (grožnja s prijavo policiji itd.). Glede prostovoljnosti je pomembno, da oseba dela ne opravlja prostovoljno. Zaradi groženj pristaja v izkoriščanje, v kršitev temeljnih človekovih pravic, v človekovo svobodo in dostojanstvo. Žrtev nima druge možnosti kot da pristane na zlorabo.

Ustavno sodišče Republike Slovenije do sedaj še ni obravnavalo nobenih dejanj, ki bi pomenila kršitev človekovih pravic zaradi prisilnega dela, ki je določeno kot kršitev človekove pravice po tretjem odstavku 49. člena Ustave (prisilno delo). To seveda ne pomeni, da tudi v Sloveniji ni izkoriščanja delavcev in drugih oseb. Da taka protipravna dejanja obstajajo, izhaja iz obsodilnih sodb zaradi kaznivega dejanja trgovine z ljudmi od leta 2009.

Literatura

- Blaha, M. v: L. Šturm (ur.), (2002). Komentar Ustave Republike Slovenije, Fakulteta za podiplomske državne in evropske študije, Ljubljana.
- Čurin, S. (2016). Kritičen pogled na problematiko trgovine z ljudmi v Sloveniji ob upoštevanju mednarodnih priporočil in evropskega pravnega reda, *Pravosodni bilten*, št. 3, 2016.
- Vodovnik, Z. (2013). *Normativni temelji delovnih in socialnih razmerij*, 1. del. Ljubljana: GV Založba.
- Splošna deklaracija človekovih pravic, Človekove pravice, Zbirka mednarodnih dokumentov, I. del, Univerzalni dokumenti, Društvo za ZN za Republiko Slovenijo, Ljubljana 1995, str. 1.
- Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah, Uradni list SFRJ, MP, št. 7/71, in Uradni list RS, št. 35/92, MP št. 9/92 – MPESKP.
- Listina Evropske unije o temeljnih pravicah, UL C 326, 26. 10. 2012.
- Pogodba o delovanju Evropske unije, prečiščena različica, UL C 326, 26. 10. 2012.
- Evropska socialna listina – spremenjena, Uradni list RS, št. 24/99, MP, št. 7/99.
- Konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, Uradni list RS, št. 33/94, MP, št. 7/94.
- Ustava Socialistične federativne republike Jugoslavije, sprejeta 21. 2. 1974.
- Grundgesetz*, nazadnje spremenjen 13. julija 2017, https://www.bundestag.de/parlament/aufgaben/rechtsgrundlagen/grundgesetz/gg_01/245122 (zadnji dostop 6. 9. 2018).
- Konvencija MOD št. 29 o prisilnem in obveznem delu, 1930, Slovenske novine, št. 297-CXI/32. Konvencija MOD, št. 105 o odpravi prisilnega dela, 1957, Uradni list RS, - MP, št. 10/97.
- Kazenski zakonik, Uradni list RS, št. 50/12 – uradno prečiščeno besedilo, 6/16 – popr., 54/15, 38/16 in 27/17.
- Konvencija o ukrepanju proti trgovini z ljudmi, Uradni list RS – MP št. 14/09.
- Direktiva 2011/36/EU, OJ L 101, 15. 4. 2011.
- Zakon o tujcih, Uradni list RS, št. 45/14 – uradno prečiščeno besedilo, 90/14, 19/15 in 47/15.
- Sodbe ESČP:*

Case of Siliadin v. France, 26. 10. 2005.

Case of Chowdury and others v Greece, 30. 3. 2017.

Affaire L.E. c. Grece, 21. 1. 2016.

Case of J. and others v. Avstria, 17. 1. 2017.

Odločba Ustavnega sodišča št. U-I-271/95 z dne 15. 5. 1996.